

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

о. Юрій Мицик

●

ЛИСТИ Б. ЖУКА ДО МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА (ОГІЄНКА)

Борис Жук (1878–після 1955 р.) - відомий український археолог та мистецтвознавець, спеціаліст у галузі історії українського народного мистецтва, автор ряду праць про українські вишивки, тканини й кераміку. Ще зі студентської лави зацікавився українською минувиною під впливом проф. В.Б.Антоновича. У 1898 р. на Археологічному з'їзді у Києві він познайомився з проф. Дмитром Яворницьким і здійснив подорож на дніпровські пороги та місця Запорозьких Січей, у 20- х роках ХХ ст. На той час Б.Жук викладав у вузах Києва, а з 1938 р. став професором Київського театрального інституту, заступником директора музею Українського народного мистецтва. У Києві він перебував і під час Другої світової війни, а у 1943 р. виїхав на Захід, опинився в Австрії, потім у Німеччині. Після закінчення війни тривалий час перебував у таборах для «ДіПі» (переміщених осіб). Будучи в похилому віці, він не міг розраховувати на швидкий виїзд до США чи Канади, тому надовго затримався у цих таборах. Ще на початку 50-х років він жив у одному з цих таборів у Бад Гофбурзі.

Саме на цей період припадає встановлення контакту між Б.Жуком та митрополитом Іларіоном (в миру - проф. Іваном Огієнком - видатним українським церковним та науковим діячем, міністром освіти УНР). Митрополит Іларіон (1882-1972) в той час був митрополитом Української Православної Церкви в Канаді (тоді вона називалася Греко-Православною), жив у Вінніпезі, видавав часопис «Наша Культура» (1951-1953), з листопада 1953 р. - «Віра й культура», прагнув залучити до співробітництва в них українських науковців, що опинилися на еміграції. В цей час митрополит писав книгу про хрест (1) і потребував консультацій з науковцями, що було особливо важливо в умовах гострого браку необхідної літератури. Через посередництво якогось спільного знайомого-мистецтвознавця митрополит встановив контакт з проф. Жуком, і між ними зав'язалося листування, яке перервала тільки смерть професора. Листи Б.Жука до митрополита Іларіона збереглися у багатому особистому архіві останнього. Цей архів є нині одним з фондів Архіву Консисторії УПЦ в Канаді, у Вінніпезі. Нам вдалося ґрунтовно попрацювати там у 1999 і 2004 рр. і виявити листи проф. Жука, які, здається, збереглися усі. Водночас листи-відповіді митрополита, копії з яких звичайно робив педантичний у цьому питанні їхній автор, або принаймні чернетки чомусь не збереглися, за єдиним винятком. Нами були зроблені ксерокопії цих документів і ряду інших, привезені в Україну і нині готуються до друку окремою книгою.

Нижче пропонуються тексти згаданих листів обох вчених. Відзначимо, що у листі № 8 проф. Жук обіцяє прислати митрополиту Іларіону свою статтю-спогад з описом подорожі на дніпровські пороги та до Нікополя, тобто району Запорозької Січі. Наступного року він виконав обіцянку: серед листів знайшовся машинопис статті Б. Жука «Поездка на днепровские пороги и Запорожские Сечи» на 20 стор., скорочений варіант якої було видруковано на сторінках київського журналу «Україна» у 20-х роках. З огляду на значний огляд цієї статті і те, що вона стосується все ж Південної, а не Сіверської України, ми не наводимо тут її текст.

Листи Жука цінні вже тим, що розповідають про долю частини його колекції

української старовини, яка була вивезена до Німеччини, і про її склад. Вони є яскравим свідченням систематичного нищення компартійною владою і релігійних реліквій, і унікальних пам'яток українського народного мистецтва. Дуже важливими є дані і про комплекс церковних речей, подарованих, за твердженням Жука, одній з переяславських церков сестрою гетьмана Івана Мазепи наприкінці XVII ст. Варто дещо уточнити. У гетьмана Мазепи була сестра Олександра, яка тричі брала шлюб, а після 1694 р. переїхала до матері - ігумені монастиря свв. Флора та Лавра і прийняла чернецтво. Серед рідні гетьмана по жіночій лінії були черниці (мати, тітки, сестра, племінниця), але про сестру Олександру як про черницю відомо найменше. Свідчення Жука дають підставу вважати, що по смерті матері гетьмана Мазепи - ігумені монастиря свв. Флора і Лавра її дочка Олександра теж була ігуменею даної обителі. Дані про її багатий подарунок збережені завдяки листам проф. Жука, який у свою чергу посилався на розповідь переяславського священника та інвентарну книгу храму. Дуже цінною є також згадка про те, що митрополит Іларіон купив частину цієї колекції, в усякому разі покровець («воздух», «воздушок»), яким покривають чашу й дискос із Святими Дарами, і що його треба шукати у Вінніпезі. Нам з люб'язного дозволу було дозволено оглянути кімнату, де зберігаються речі для майбутнього музею митрополита Іларіона. На жаль, серед тих покровців, котрі були у відкритій експозиції, не вдалося знайти подарованого сестрою Мазепи, а шукати в запакованих ящиках фондів не було змоги. Сподіваємось однак, що з часом ця унікальна річ буде знайдена. Листи проф. Жука проливають додаткове світло на історію української еміграції, зокрема, в них (№ 1) згадується Валентин Шугаєвський (1884-1966), історик, нумізмат і археолог, уродженець Київщини, який завідував відділом української старовини Чернігівського державного музею у 1917 р., досліджував грошовий обіг на Чернігівщині у XVII - XVIII ст. З 1943 р. він перебував на еміграції, спочатку проживав у Німеччині, а з 1949 р. - в США, був автором ряду цінних досліджень, зокрема, таких як: «Краткий обзор монетных находок Черниговской губернии» (1915), «До грошового обігу Чернігівщини XVII в.» (1928)/

Слід відзначити, що листи проф. Жука писані нерозбірливим почерком, до того ж його українська була далека від досконалості, подекуди захарачена русизмами, вживаються слова й вирази, непритаманні українській літературній мові, що ускладнило прочитання тексту. Ті слова, які не вдалося прочитати, взяті нами у круглі дужки та позначені зірочкою таким чином: (...)*. Підкреслені в тексті місця означають ті фрагменти, які були підкреслені митрополитом червоним олівцем. Лист № 2 містить у собі малюнок хреста, а малюнок № 3 - ризи (фелонь) та спитрахилі, подарованих сестрою Мазепи до храму. Ці фрагменти позначені нами двома зірочками (**).

Примітки:

1) Дана книга вийшла тільки у 1955 р.: Митрополит Іларіон. Хресне знамення. Богословсько-історична студія. - Вінніпег, 1955.

* * *

Тексти листів проф. Б.Жука до митрополита Іларіона

№ 1 (від 7.10. 1951)

«Ваше Високопреосвященство!

Один з моїх друзів мистецтвознавців переказав мені, що Ви, Високопреосвященніший Владико, цікавитесь питанням стародавньої формою (так -Ю.М.) нашого українського хреста і надрукували за цим питанням роботу. Я теж цікавлюсь цим питанням та написав і дав Р. Josaphat Skruten OSBM у Римі до друку свою роботу «Хрести та образки Великокнязівської доби». Якщо можливо, не відмовте надіслати мені Вашу роботу, а я як вийде з друку моя - надішлю Вам, Владико, свою.

Працюючи в галузі вивчення мистецтва і проживаючи усе моє життя (довгеньке - 74 роки) на Україні, я зібрав велику збірку стародавніх українських пам'яток мистецтва. Завдяки війні пошти вся моя збірка загинула і залишилась невелика кількість українських речей, які я хочу продати.

Можливо ці речі можуть, Владико, Вас зацікавити. Так, є у мене такі речі: 1)Збірка тільних хрестів Великокнязівської доби. 17 експонатів, з них 9 енкалпійонів (три з обома половинками). Розмір більшого 8 вертикальне і 6 1/2 см. горизонтальне перехрестя. Додаю 4 фото, з яких ч. 1 та ч. 2 (ч. на звороті). Снято зі строго ідентичних екземплярів. На жаль, не маю ні одного фото з енкалпійона. Деякі хрести забруднені землею та я не хотів їх чистити, щоб не пошкодити патіни. 2) Козацькі шовкові пояси XVIII стор[іччя].

3) Клад XII стор[іччя] - срібні ювелірні речі, які знайдено у Києві. 4) Збірка 26 примірників срібних гудзиків XVII - XVIII ст[оріччя]. 5) Збірка бинд XVIII - XIX (першої 1/2) ст[оріч] у кількості 285 зразків. 6) Збірка - 100 екз[емплярів] срібн[ого] мережива XVIII ст[оріччя]. 8) Воздух, вишиваний сріблом та шовком XVII ст. подарунок сестри гет[ьмана] И. Мазепа з виображенням 4 архангелів. У Переяславі гет[ьман] Мазепа збудував церкву і до цієї церкви його сестра подарувала ризу, епитрахиль і цей самий воздух. 9) Воздух вишиваний шовком та сріблом XVIII ст. 10) Покров вишиваний сріблом XVIII ст[оріччя] (печатки). 11) Вишивки від підрядчиків, вишито шовком XVIII ст[оріччя]. 12) Хустка червоного шовку вишивана сріблом XVIII ст[оріччя]. 13) Панагія срібна з емалью виображення Богоматері вирізано на сріблі XVI - XVII ст[оріччя]. 14) Вишивка сріблом - Богоматір, по боках її два архангела та по два апостола. Німб Богоматері з перлів, по краях лучи Правди. Вишивка круглої форми діаметром 28 см. XVII ст. Виключно чудова робота. Унікаум. 15) Вишиване сріблом різдво Богородиці особливої форми XVIII ст. 16) Вишив[ане] сріблом виображення Господа з сер[едини] XVIII ст. 17) Випадкові знахідки на Київщині - срібні сережки, браслет, вісочні кільця IX - X стор. 18) Сталеві ложки срібні (з них 2 чайні) - 14 екз[емплярів] XVI - XVII ст. Одна за датою (?) 1592, а друга з датою 1701 рік. Одна роботи київського майстра Сазонта - XVII ст. У більшості ці ложки знайдено укладах.

Добре знає мене і мої речі проф. В. Шугасівський, який проживає у Нью-Йорку. В мої великі роки со мною усе може бути і тому я хочу, поки ще живий, щоб наші українські пам'ятники попали б не куди-небудь у чужі руки, а до наших люблящих, а з другого боку сучасне життя на чужині з неможливістю заробити вимагає ліквідацію речей. Повинен сказати, що в сучасний час завдяки закриттю церков в СРСР загинули досконально усі церковні пам'ятники мистецтва завдяки тому, що як закривали церкви - усі речі відправляли до економічного відділа ГПУ на вижиг з них срібла. Загинули найрідчайші експонати, а церкви і були збереженнями їх. Взагалі треба сказати, що ті речі, що збереглися, з'являються дуже рідким випадком.

Простіть мене глибокоповажний Владико, що я заважаю Вас моїм листом.

Прошу Вашого благословення і молитви.

З глибокою пошаною до Вас

Проф. Б.Жук.

7/X[19]51.

16 Bad Homburg

Kirdorf Baracken

Germany.»

(Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпез).- Ф. «Архів митрополита Іларіона». - На початку листа стоїть штамп митрополита Іларіона «ОСТ 15 1951».)

№ 2

(від 28.11.1951)

«28/XI.[19]51.

Ваше Високопреосвященство!

Вибачте мене за те, що не зразу відписав на Вашого, Владико, ласкавого листа і не подякував Вас за Вашу книгу о хрестах, яку одержав. Ваш лист та книга застали мене якраз у розвитку моєї хвороби - запалення легень, яку я ще не конче переміг. Якби не (...)*, то навряд чи мені прийшлося писати цього листа. Ще й далі то не прийшла у норму і почуваю себе не дуже. В підтвердження Вашої думки, Владико, відносно підніжки (?) перехрестя, я можу Вас сказати, що Акад[емік] Біляшівський, коли розкопував городище Княжу Гору (біля Канева), то знайшов два коштовних хреста такої форми**. За ці розкопки є статті Біляшівського з малюнками у Київови (так - Ю. М.) літописі. Крім того року 1911 я купив у Києві, з клада, якого було знайдено біля Десят[и]н[ної] церкви (клад був дуже великий, багато було золотих речей): два золотих колта, т. зн. (?) золотий перстень. Колти передано мною до Київськ[ого] Укр[аїнського] Музею, а перстень я залишив собі, він є і досі у мене. Перстень чудової роботи, має на обідку вирізаний з альманії (?) на хрест такої самої форми, як з Княж[ої] Гори. Цей перстень безумовно візантійської роботи, як я гадаю, подарунок візантійського патріарха або імператора Київській Вел[икій] княгині, бо перстень мав вигляд жіночого. У (...)* він подарений близько від хрещення Русі, бо має хрест. За цей перстень та ще деякі речі я написав роботу (з малюнками) і надіслав її проф. П. Курінному до Мюнхена для друку. Як

хрести з Княж[ої] Гори відносяться до X - XI ст., так само цей перстень с хрестом не пізніше XI сторіч[чя]. Я гадаю, що цей клад належав до Вел[ико]князівської сім'ї, бо його знайдено біля того місця, де був князівський терен (біля Десят[инної] церкви), а по - друге тому, що він був дуже великий. Що саме так було - не знаю, бо робітники, які знайшли клад, розібрали його на руках, а ці два колти та перстень у них купив підрядчик, у якого я купив. Після моєї хвороби я прийшов до висновку, що дуже скоро мені прийдеться покинути цей світ і я рішив продати усю мою збірку хрестів (X - XII стор.), яка у мене є 9 7 шт., половина з них енкалпіони, є (...) * та штук 5-6 також тієї доби. Цю збірку я збирав усе моє життя і такої збірки безумовно не має ні один музей З[ахідної] Європи. Я гадаю, що і на Україні немає, бо збірка хрестів була у Лаврському музеї, але її не вивезли і вона загинула. Не хтві я її продавати, я її дуже люблю, але боюсь, що все загине після моєї смерти. Хочу за усю збірку велику кількість грошей - 2 тис. дол. і навряд знайдеться у Канаді такий аматор, щоб дав такі гроши. На підставі її я написав роботу, яку до цього часу ще не одержав з Риму. Я писав туди, але щось не маю відповіді.

Ви, Владико, просили зазначити ціни на мої стародавні українські речі; хоч мені і важко, я дуже ослаб після хвороби, але спробую це зробити.

Ч. 1 - збірка хрестів - зазначена вище.

2 - козацькі шовкові пояси - вишневого, зеленого і частина червоного кольорів з сріблом запонки (?) кінцями, а ще один також цілий червоного кольору - з квітами на кінцях. За такі пояси є моя друков[ана] робота - у Арх[еологічному] Збір[нику] за [19]31 рік. Ці пояси я рахую 120 доларів і додаю до них частини поясів. Пояси я зібрав на півдні Полтавщини у 1901-4 роках. Тоді вони були дуже рідкі, а зараз нічого і думати їх знайти, бо вони лишилися і тоді тільки по церквах, а зараз і церков немає.

3. - Клад XII ст. складається з сребн[их] ювел[ірних] речей - гудзики, буси, 1/2 браслета. Загальна вага біля 200 гр. - 60 долар[ів].

4.- Збірка срібн[их] гудзиків XVII та XVIII ст. - 26 прим[ірників] - 15 дол[ярів].

5.- Збірка бинд (народні)- 290 прим[ірників] -75 дол[ярів].

6.- Збірка зразків срібн[ого] мережива XVII та XVIII ст. - 100 прим[ірників] - 100 дол[ярів].

7.- 4 народн[их] рушника XVIII ст., вишиван(...) * з чудовим вишиванням. Знайдено на півдні Полтавщи[ни] у 1901-4 р. -75 дол[ярів].

8.- Воздух сестри гет[ьмана] И. Мазепи з виображ[енням] 4 арханг[елів], вишиван[их] сріблом -30 дол[ярів].

9. Воздух вишив[аний] шовк[овий] та срібн[ий]. XVIII ст. - 15 дол[ярів].

10. Покров вишив[аний] срібл[ом] XVIII ст. - 15 дол[ярів].

11. Вишивки від підрясників XVIII ст., вишив[ані] шовком * - 120 дол[ярів].

12. - Хустка шовкова, вишив[ана] сріблом XVIII ст.-10 дол[ярів].

13.-Панагія срібна з виображенням Б[ожої] М[атері] - XVI - XVIII ст. -12 дол[ярів].

14.- Вишивана срібл[ом] Б[ожа] М[атір] XVII - 100 дол. Унікум.

15 - Вишиван[е] сріблом овальної форми Різдва Б[ожої] М[атері] - XVIII ст. - 15 дол[ярів].

16 - Вишивка виображення Господа XVIII ст. -10 дол[ярів].

17.- Випадкові знахідки на Київщині. Срібні сережки, браслет, вісочні кільця - IX - X стор. - 20 дол[ярів].

18 - Столові срібні ложки XVI та XVII ст. - 350 дол.

Я придержувався тих самих №№, що були зазначені у моєму першому листі.

Гадаю, що ціни зазначив невисокі, тим більше, що таких речей зараз немає -загинули.

*)6 вишивок: 1)200 x 22 см. 2)130 x 45 см. 3)110 x 40 см. 4) 38 x 35 см.; 5)40 x 40 см. на шовку 6)55 x 55 см. на шовку, але зшиваний.

Від усього серця дякую Вас, Владико, за заклики до співробітництва у Вашому місячнику. Як одужаю конче і закінчу роботу, що почав - напишу до місячника невеличку статтю. Шкода, що тої праці завжди вимагають малюнків, а без них не можна.

Прошу, Глибкоповажний Владико, Вашого благословення і молитви.

Усім серцем прихильний до Вас Ваи Б.Жук.

(Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпег).- Ф. «Архів митрополита Іларіона». -На початку листа стоїть штамп митрополита Іларіона «DEC 25 1951».)

№ 3

(від 3.01.1952)

«Ваше Високопреосвященство!»

Поздравляю Вас зі світлим Святом Божого Народження та з наступним Новим Роком і дай Вам Господь Бог благополучія та здоров'я. Вашого ласкавого листа від 24/XII одержав, як само було в цілості і те, що було в середині. Пакунок з воздухом та панагії я засадовив і мені хотілось надіслати його Вам, Владико, повітряною поштою, але це коштує дуже дорого і тому я його надіслав 2/1 - звичайної. Звичайна пошта йде приблизно дня 3 - тиждень т[аким] ч[ином] біля двадцятого січня пакунок буде у Вас.

Коли я у 1905 році у м. Переяславі на Полтавщині обстежував церкву, збудовану гетьм[аном] И.Мазепою, то мені батюшка показав речі, епітрахіль та воздух, як подарунок сестри гетьмана.

Я попросив батюшку показати мені інвентарну церковну книгу, що він і зробив. І там я прочитав, що дійсно це подарунок на час освячення новозбудованій гетьм[аном] И. Мазепою церкві сестри гетьмана. Риза, епітрахіль



Риза



Епітрахіль

та воздух були зроблені з одного червоного коліра аксамиту і були дуже багаті На епітрахілі були сріблом вишивані апостоли, а німби були з рясних перлів, так само і епітрахіль, на неї було по два в ряд вишивані святи апостоли. Німби святих на епітрахілі, так само, як і на воздухі, були без перлів.

Увесь комплект був виключно багатий. Воздух не подобався батюшці, бо він погано складався і тому погано покривав дари і тому він його після моїх великих прохань і грошей віддав мені. Це все я можу підтвердити окремим свідоцтвом та моїм власним підписом.

Я дуже радий, що Ви, Владико, придбали цей воздух - тепер він в наших українських руках. Тут були покупці - німці, цікавились старовиною, але я їм заявив, що воздуха не продаю.

Крім того, що він пов'язаний з історичною людиною, він дуже характерен для XVII стор. за технікою вишивання (низьке (?) шитво), обличчя вишивані, а не мальовані (?) (що головніше для XVII ст.) і потім як бахрома, якою обшиті края. Викладаючи студентам ознаки часу роботи - я завжди їм демонстрував цей воздух.

Що стосується панагії, то я її купив випадково і за її датировку нічого не можу сказати. У неї дуже характерно вушко для ланцюжка - куб, у якого зрізані кути. Такі самі вушка бачимо на енколпіонах. Вашу працю про «Трираменного хреста» давно отримав і цілком погоджуюсь з Вашим, Владико, висновками. У попередньому листі я Вам писав за хрест на перстні, що у мене і за кам'яний хрест, що його викопав Біляшівський на Княж[ій] Горі біля Канева - вони також підтверджують Ваши висновки. Як важко зараз з видавництвом. Лежить у мене велика праця - «Український килим»; мабуть з моєю смертю загине.

Прошу, Глибокоповажний Владико, Вашого благословення і молитви.

Усім серцем прихильний до Вас

Ваш Б.Жук.

3/1.[19]52.»

(Архів Консистоії УПЦ в Канаді (Вінніпег).- Ф. «Архів митрополита Іларіона». -На початку листа стоїть штамп митрополита Іларіона «JAN 10 1952».)

№ 4

(від 15.01.1952)

«15. I. 52.

Ваше Високопреосвященство!

Велика Вам подяка за Ваші побажання - Дуже важко жити! -Умови життя важкі, ніби є і помешкання, хоч і в бараці, але окрема кімнатка, не холодно, бо восені у лісі назбирав горючого. Дровами назвати їх не можна, бо це хмиз, але тепло дає. Біда, що мої усі книжки вкрадено у Відні, як рівно з ними загинули також написані і готові до друку праці за питаннями українського мистецтва. Листа Вашого, Владико, від 10/1 одержав у повній збереженості, за що щиро дякую.

Відносно воздуху я можу сказати таке: завжди коли я щось бажав не забути, то вкладав в придбану речь цидулку - так само було і з воздухом. В нього було вкладено і пришпилено записку, що я сам написав ще тоді, як одержав його «робота сестри гетьмана Мазепи». Ця записочка збереглась і до цього часу. Написав я її зі слів батюшки, який дав

мені його. Не пригадаю дрібниць на підставі чого мені сказав батюшка - давненько це діло було - 50 років тому. Але я так записав - означає, що якісь підстави були.

Як звали сестру гетьмана - я забув. Знаю, що сестра гетьмана була ігуменя Флоривського монастиря у Києві, який тоді містився проти Святої брами Лаври, де згодом збудуван був арсенал, а монастиря було перенесено на Киселівку на Подолі (у Києві), де він і був до останнього часу. Безумовно це облачення робилося під безпосереднім наглядом і участю її. Усе облачення вона сама цілком не могла би зробити, бо на цю працю потрібно було б декілька років на одну персону. Як я Вам, Владико, писав, комплект облачення був дуже пишній в йому було багато вишиваних постатей святих.

Мабуть це облачення (крім подушка) загинуло, бо я по музеях (Київ та Полтави) його не зустрічав. Мабуть воно, як закривали церкви більшовики, було передано Г.П.У. на вижиг срібла. Так загинуло багато наших реліквій і цінніших речей нашої культури.

Важке завдання дали Ви мені, Владико, - дати якусь статтю до журналу. У мене такий фах, що вимагає при праці - малюнки, а їх друкувати важко. Я нагадав (?) дати для «Нашої культури» останній розділ моєї праці - «Український килим». Написана вона після того, як відбулось у Києві одно засідання, де Вас[иль] Кричевський виступив з промовою, що треба усе старе знищити вщент і треба творити нове. Тепер більшовики роблять українські килими, але в них мало чого є українського і я протестую проти цього. Цей розділ може йти самостійно, як окрема стаття. Гадаю, що моя праця - «Український килим» навряд чи побачить колись світ. Якщо Ви, Владико, її візьмете, то просив би дати мені декілька (штук 5-8) відбитків її, як авторські. Коли була освячена церква, де був подарунок сестри гетьмана - не знаю, а наскільки пригадую церква була збудована у кінці XVII стор[іччя], коли само запомнив.

Прошу, Глибокоповажний Владико, Вашого благословення і молитви.

Усім серцем прихильний до Вас

Ваш Б.Жук.»

(Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпез).- Ф. «Архів митрополита Іларіона». -На початку листа стоїть запис рукою митрополита Іларіона «22/І. 1952. Додає п'ять дол(ярів)»).

№ 5

(від 29.01.1952)

«29/І 52.

Ваше Високопреосвященство!

Листа Вашого з 22/І одержав у повному порядку - дуже дякую.

Виконуючи Ваше, Владико, побажання, - надсилаю Вам статтю для журналу «Наша Культура». Може Ви знайдете її невідповідною, то я не буду заперечувати - покиньте її у корзину.

В статті я кажу за одну персону, що пропонує усе стародавнє знищити - його я не називаю у тексті - це відомий український маляр - киянин - Василь Григорович Кричевський. Його у Києві вважали за знавця українського мистецтва і часто викликали як експерта по цим питанням, як і мене, але ми часто-густо з ним не годились. Думку за винищення усього стародавнього він висловив на з'їзді робітників Української Художньо-промислової Спілки у [19]39 році у Києві.

Зараз ця Спілка виробляє багато українських кадрів і приходилось боротись проти фантастики, яка була в орнаменті коврів.

Ця стаття і є крик моєї душі проти порушення національних традицій та методів в виображенні природи в орнаменті українського ковра.

Прошу, Глибокоповажний Владико, Вашого благословення і молитви.

Усім серцем прихильний до Вас

Ваш Б.Жук.»

(Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпез).- Ф. «Архів митрополита Іларіона». -На початку листа стоїть штамп митрополита Іларіона «FEB 8 1952»).

№ 6

(від 15.02.1952)

«Ваше Високопреосвященство!

Вашого ласкавого листа від 7/І одержав у повній збереженості - дуже дякую.

Дуже радий, що моя стаття підійшла. У мене є ще праці, але вони вимагають друкованих малюнків і перекладу з російської мови.

I - «Найстаріший датований ковер - з труни гетьма[ана] Д. Апостола. До цієї праці є малюнок у фарбах, який безумовно потрібно видати теж у фарбах. Усього там 3 малюнки - один у фарбах, а 2 других - з труни дружини гетьмана без фарб. Даю тільки елементи малюнків. Я гадаю, що як видати у фарбах, то це підійме тираж журналу.

II. Орнамент та техніка золотих окрас (сережки) Вел[ико]Княз[івської] доби». Теж ця праця написана російською мовою і має щось 6-7 малюнків (фото). Малюнки невеликого розміру - відповідають натурі.

Обидві ці праці знаходяться не у мене.

Перша - (...) * у п. Петрівського біля Нью-Арку, куди я надіслав, гадаючи, що може він її десь надрукує (мені шкода було малюнка - тут може загинуть), а друга у проф. П. Курінного у Мюнхені, головн[ого] редактора УВАН, якому я її надіслав, але з видавництвом у Академії, як я чув - погана справа. Я можу йому написати, щоб він повернув мені цю працю, що я гадаю він зробив, то я йому надіслав ще дві роботи.

Якщо видавництво «Наша Культура» може друкувати малюнки та зробити переклад, Ви, Глибокоповажний Владико, напишіть мені і я зараз же напишу Курінному та Петрівському. Що мене хвилює - так ті українські речі, що є у мене - козацькі шовкові пояси - свідки Запоріжжя, чудові вишивки та народні стародавні рушники.

Це усе досить рідкі речі, а щось скоїться - загинуть!

Прошу, Глибокоповажний Владико, Вашого благословення і молитви.

Усім серцем прихильний до Вас

Ваш Б.Жук.

15/II.[19]52.»

(Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпез).- Ф. «Архів митрополита Іларіона». - На початку листа стоїть штамп митрополита Іларіона «FEB 19 1952»).

№ 7

(від 29.02.1952)

«29 /II.[19]52.

Ваше Високопреосвященство!

Вашого ласкавого листа від 19/II у повній збереженості так само одержав і Вашу книжку за Володимира - дуже дякую.

Я написав проф. П. Курінному до Мюнхена, щоб він мені повернув мою працю (листа надіслав ще 25/II) «Техніка та орнамент золотих окрас Вел[ико] Княз[івської] доби». Як я її одержу від його - зараз же надішлю Вам, Владико.

Я тут розпитував за кліше. Для кольорового друка потрібно стільки кліше - скільки малюнок має фарб.

Там повинно бути 7-8 фарб.

Розмір кліше 12-13 x 17-19 см. і кожне кліше коштуватиме 60 ДМ.(1 дол. =4, 18 ДМ). Друк до ць[о]го не входить, а тільки саме кліше. Друк коштує дешево, як мені було сказано, а скільки саме - не знаю.

Якщо від Курінного не буде мені відповіді тоді, глибокоповажний Владико, можливо Ви сами йому надішлете листа, щоб він надіслав Вам мою працю, то Вам він безумовно не відмовить у відповіді.

Прошу, Глибокоповажний Владико, Вашого благословення і молитви.

Усім серцем прихильний до Вас

Ваш Б.Жук.»

(Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпез).- Ф. «Архів митрополита Іларіона». - На початку листа стоїть штамп митрополита Іларіона «ОСТ 15 1951»).

№ 8

(від 26.03.1952)

«26. III.[19]52.

Ваше Високопреосвященство!

Щодня чекаю від вас, Глибо[ко]чтимий Владико, листа у відповідь на моє запитання. Чи посилати Вам мої праці, які написано російською мовою? Я вже написав п. Петрівському до Америки, щоб він вислав і мою Вам працю і малюнок у фарбах за килим гетьмана Д.Апостола. Дуже жаль, що цей килим не можна видати у фарбах, але краще його видати у одній фарбі, чим він може загинуть. Як я Вам писав, я писав до Курінного, щоб він повернув мені мої праці, але ні відповіді, ні праць не одержав. (Це зветься культурна людина!). Не одержуючи відповіді, я написав до моєї знайомої, щоб

вона одержала мої праці у його і через 2 тижня довідався. Що вона десь на Рейні у санаторії. Тоді я написав до другої знайомої, але ще відповіді не маю.

Перекидаючи свої чернові, я знайшов якраз ту саму працю, яка у Курінного - «Орнамент и техника золотих серег Вел[ико] Княж[еского] периода Киевской Руси». Проглянув її і дав друкувати на машинці. Як я її одержу - зараз же я Вам, Владико, її надішлю, але вона написана російською мовою. Я гадаю, що знайдеться можливість її перекласти на укр[аїнську] мову.

Як зберусь з духом обробить чернову, яку я маю, то можу надіслати Вам мою подорож на дніпровські пороги та Запорозж[ські] Січи, яку робив я, як був ще студентом - себто у 1898 році. Вона цікава тому, що зараз не має, ані порогів, ані того, що залишилось від Січей і з другого боку, що це усе я бачив сам, своїми власними очима - що це пише свідок.

Прошу, Глибокоповажний Владико, Вашого благословення і молитви.

Усім серцем прихильний до Вас

Ваш Борис Жук.»

(Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпег).- Ф. «Архів митрополита Іларіона». -На початку листа стоїть штамп митрополита Іларіона «APR 9 1952».)

№ 9

(від 26.01.1953)

«26/I.53.

Ваше Високопреосвященство!

Маю працю під назвою - «Орнамент та техніка Вел[ико]Княз[івської] сережки. Я надіслав, Вам Владико, 1/ IV.[19]52 р. До цього часу її не надруковано, а тому я хотів запитати - може ця праця не підходить до журналу і якщо так, то дуже просив би її повернути мені. Вона написана російською мовою, якщо вона підходить до журналу, але затримка з перекладом, то я знайшов переклад її на українську мову, але, як я її надіслав до Вас, то трохи збільшив, зробив деякі вставки і тому зараз роблячи переклад, треба буде зробити тільки переклад вставок, що вимагає зовсім невеликої роботи.

Прошу, глибокоповажний Владико, Вашого благословення и молитов.

Усім серцем прихильний до Вас

Ваш Б.Жук.»

(Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпег).- Ф. «Архів митрополита Іларіона».)

№ 10

(від 11.03.1955)

«11. III.[19]55.

Ваше Високопреосвященство,

Глибокоповажний Владико!

Звертаюсь до Вас з проханням і запитанням. У мене є написана колись робота за темою «Хрести та образи Київської Русі - X - XIII стор[іч]». Одна моя знайома обіцялась перекласти її на українську мову, але ця робота має 22 малюнка і я не знаю - чи може «Віра й культура» видержати таку кількість кліше. Розмір праці невеликий - біля 20 сторінок, друкованих на машинці. Не відмовте мені, глибокоповажний Владико, відповісти на це моє запитання і якщо воно буде позитивним, то я надішлю цю роботу для переклада і надсилки Вам.

Ваших молитов і Вашого благословення прошу, Глибокоповажний Владико.

Ваш Б.Жук.»

(Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпег).- Ф. «Архів митрополита Іларіона».)

* * *

Лист митрополита Іларіона до проф. Б.Жука від 28.03.1955 р.

«ВК.

28. III. 1955

Проф. Б.Жук.

Високодостойний Пане Професоре!

У відповідь на Вашого ласкавого листа від 11 березня цього 1955 року * найперше сердечно дякуємо** Вам, що не забуваєте нашого місячника.

Щодо Вашої статті, то просимо присилати, але в українській мові. Просимо також, якщо можна, зменшити число кліш до мінімуму, бо власне кліша тут дорого обходяться, а це для місячника трохи коштовна річ.

Просимо також, щоб сама стаття була виразно написана, бо цього вимагає друкарня. Вам і всій Вашій родині шлю свій сердечний привіт. З правдивою до Вас пошаною і Христовою любов'ю М. Іларіон, В[аш] п[окірний] б[огомолець].»

*)Після слова «року» йде закреслене: «відписую Вам».

**)Слово «дякуємо» виправлено з «дякую».

(Архів Консисторії УПЦ в Канаді (Вінніпег).- Ф. «Архів митрополита Іларіона».)

Коментарі:

№ 1

«енколпiон» - різновид хреста.

«панагія» - відзнака єпископа, своєрідний медальйон із зображенням Пресвятої Богородиці з немовлям Христом.

№ 2

«Акад. Біляшівський». - Микола Біляшівський (1867-1926), видатний археолог та музеєзнавець, директор київського міського Художньо-Промислового і Наукового музею (нині - Національний історичний музей України), член ВУАН. У 1890 р. проводив розкопки на городищі Князя Гора під Каневом, де зробив унікальні знахідки речей доби Київської Русі.

«П.Курінному». Петро Курінний (1894-1972) -відомий український історик, археолог та мистецтвознавець, дослідник Трипільської культури, директор Всеукраїнського музейного містечка на території Києво-Печерської лаври (1924-1933). З 1943 р. - на еміграції, з 1947 р. - проф. Українського вільного університету в Мюнхені, дійсний член Міжнародної вільної академії наук у Парижі (з 1947 р.).

№ 4

«Вас. Кричевський». Мова йде про Василя Кричевського(1873-1952) -визначного мистецтвознавця, архітектора й художника, професора Київського Архітектурно й Художнього інституту (1921-1941). З 1944 р. на еміграції в Німеччині. Потім у Венесуелі, де й помер.

№ 6

«Д.Апостола». Йдеться про гетьмана України у 1727-1734 рр. Данила Апостола, який був похований у Сорочинцях, у церкві, збудованій його коштом. Його дружиною була Уляна Іскрицька (померла у 1742 р.)

№ 7

«Вашу книжку про Володимира». Мається на увазі книга: Митрополит Іларіон. Князь Володимир прийняв Православіє, а не Католицитво. Вінніпег, 1951.- 32 стор.

